

5. Zanikanie a vznikanie hlások v slovách

Slovenské Národné Noviny; 11/2016; 19/03/2016; s.: 7; Ivan OČENÁŠ ; Zaradenie: REPORTÁŽ

V našich príspevkoch o jazyku a dorozumievaní sme už písali o hláskach ako najmenších segmentoch hovorenej reči aj naznačili nie vždy jednoznačný vzťah medzi výslovnosťou hlások a ich písaním podľa pravidiel pravopisu. Hlázky v súvislej hovorenej reči často nielen strácajú svoje pôvodné zvukové vlastnosti (napr. kvantitu po rytmickom krátení), ale súčasne aj získavajú nové zvukové vlastnosti (napr. pri spodobovaní podľa znelosti, presnejšie pri znelostnej asimilácii).

Inokedy hlázky v hovorených slovách úplne zanikajú alebo vznikajú. To je dôsledok ohýbania (skloňovania a časovania) alebo odvodzovania slov. Pre slovenčinu je charakteristický zánik samohlások pri skloňovaní podstatných mien mužského rodu a pri časovaní sloves, pričom najviac frekvencovaný je zánik samohlások e, o, príp. dvojhlásky ie, zriedkavý je zánik samohlások i, a, napr.: poslanec - poslanca, sen sna, účet - účty, svokor - svokrovi, cukor - cukry, orol - orly, koniec konce, chrbát - chrbty, výnimočne v ženskom rode, napr. cirkev - cirkvi, redkev - redkvi; podobne: píšete - píšete, klamete - neklamte, kričíte - kričte, schudol - schudla, klesol - klesla, niesol - niesla, išiel - išli, tiež aj pri odvodzovaní: sen - sniček, snový, účet - účtový, účtovník, cukor - cukrár, cukrový, chrbát - chrbtový, koniec - koncový, koncovka. Aj spoluhlásky k, g v pozícii na konci zemepisných pomenovaní zanikajú pri odvodzovaní podstatných a prídavných mien v postavení po inej spoluhláske: Šumperk - Šumperčan, šumperský, New York - Newyorčan, newyorský, Luxemburg - Luxembursko, Luxemburčan, luxemburský, Norimberg - Norimberčan, norimberský, Peking - Pekinčan, pekinský. Naopak, vznik hlások sa spája so skloňovaním podstatných mien ženského a stredného rodu (s tvorením genitívu množného čísla) aj s časovaním sloves: mzda - miezd, učiteľka - učiteľiek, výhra - výher/ výhier, slivka - sliviek/slivák, spojka - spojok, vajce - vajec, mydlo mydiel, vrecko - vreciek, vajíčko vajíčok, jedlo - jedál; podobne: brat - beriem, ber, liezť - liezol, nieť niesol, narásť - narástol, kvitnúť kvitol, zmiznúť - zmizol. Pri časovaní slovenských sloves pomerne často vzniká v slovesnom kmene v pozícii medzi dvoma samohláskami spoluhláska j (tzv. spájacie j): piť pijem, pijú, žiť - žijem, žijú, milovať - milujem, milujú, voláme - volajú, hráme - hrajú. Rovnako aj pri mennom odvodzovaní: bojisko, bojový, dejisko, dejový, dajaký, nejaký, Ázijec, epikurejec. Uvedené hláskové zmeny sa dôsledne registrujú pravopisom. K zánikovým zmenám spoluhlások v hovorenej reči patrí tiež zjednodušená výslovnosť niektorých spoluhláskových skupín, ktoré sa takisto dôsledne pravopisne zaznamenávajú. K takýmto spoluhláskovým skupinám patria napr. trojice ts, ds, zsk, dzsk a štvorice spoluhlások stsk, tstv, dstv, dštv, ntsk a ndsk v slovách, ako napr.: kamarátsky, ľudský, prievozský, prievádzský, mestský, advokátstvo, ľudstvo, loďstvo, migrantský, islandský. V reči však uvedené spoluhláskové skupiny vyslovujeme zjednodušene: kamarácki, ľuckí, prievoski, prievickí, meski, advokáctvo, ľuctvo, loctvo, migrancki, islancki.

Ivan OČENÁŠ, Katedra slovenského jazyka a komunikácie FF **UMB**
-END-